

LA CELEBRACIÓ DE L'ANY RUYRA (2003-2004). REFLEXIÓ I BALANÇ

Lluïsa JULIÀ
Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
IES Vall d'Hebron, Barcelona

Els centenaris literaris haurien d'afavorir la reflexió sobre la figura i l'obra d'un autor, potenciar-ne noves lectures per reconèixer-lo des de la perspectiva actual de la tradició literària. La distància cronològica de "cent anys" serveix per fer-ne una valoració deslligada ja de les circumstàncies concretes que van produir l'obra, deslligada ja dels seus avaladors i deixebles. En definitiva, serveix per obrir perspectives que comencin a considerar-lo un clàssic, és a dir: potencia una lectura profitosa que parla de la visió humana del seu temps amb una llengua pròpia, una lectura delitosa a la qual reconeixem un valor més enllà dels gustos personals, més enllà fins i tot d'algunes mancances o limitacions que puguem considerar. També implica una reivindicació, una divulgació de les obres de l'autor i un posar a l'abast la seva veu a les noves generacions.

Es fa evident que tota tradició literària necessita aquest acarament per avançar, acarament que significa reconeixement dels seus autors i autores i, alhora, diàleg amb el fet literari actual. Les condicions en què es mou la tradició literària catalana necessiten de ple aquest suport, un suport rigorós i científic que, a vegades, amaga o desvirtua el to festiu que també tenen aquestes celebracions, perquè es produeixen —i això és bo— a diferents nivells i s'adrecen a diverses sensibilitats. Aquest escrit, doncs, vol presentar els motius de la celebració de l'Any Ruyra (2003-2004), fer crònica dels actes principals i assajar-ne una valoració.

Els cent anys de la publicació de *Marines i boscatges* (1903 – 2003), l'obra central de Joaquim Ruyra (Girona 1858 – Barcelona 1939), va semblar un motiu de pes per cridar l'atenció sobre l'autor. La iniciativa va ser dirigida per Joan Maluquer i Ferrer, secretari executiu de la Universitat Catalana d'Estiu (UCE), Llum Torrents, historiadora d'art i directora del Museu de la Marina de Vilassar de Mar, i jo mateixa, en tant que estudiosa de l'obra de l'escriptor. Ens va semblar que centrar l'homenatge en l'obra literària més que en els anys de naixement o mort (l'any 1958 es van celebrar diversos actes a Blanes en commemoració del centenari del naixement), potenciava la voluntat de destacar l'obra, una obra fonamental en l'evolució de la narrativa catalana moderna i contemporània, més que no pas l'estricta efemèride vital, tot i que Ruyra és d'aquells escriptors que va dedicar tota la seva vida a la literatura.

A mitjan any 2001 es van iniciar les gestions per aconseguir la implicació de les institucions. De seguida s'hi van afegir l'Ajuntament de Blanes amb Ramon Ramos, alcalde de la població en aquell moment, que va liderar part important de les gestions i propostes de difusió de l'obra de Ruyra, i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, sobretot a través de la Institució de les Lletres Catalanes, llavors dirigida per Francesc Parcerisas. Després s'hi van adherir altres institucions: la Diputació de Girona, l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblio-

teca Nacional de Catalunya o el Teatre Nacional de Catalunya. Vam tenir un interès especial que el Departament d'Educació, llavors d'Ensenyament dirigit per Carme Laura i Gil, hi participés activament, donant un relleu especial a l'obra de l'escriptor, amb la creació de material per a les escoles i instituts i amb la inclusió de *Marines i boscatges* en seminaris i cursos.

Una part important del programa s'ha dedicat a les exposicions. Tres exposicions paral·leles concebudes per presentar Ruyra als ulls del lector actual, per divulgar i contextualitzar la seva obra. Es tracta de:

- *Joaquim Ruyra. En el centenari de Marines i boscatges (1903-2003)*
- *El rem de trenta-quatre: pintura catalana dels segles XIX i XX*
- *Exvots mariners dels Països Catalans*¹

Es va buscar l'encaix entre la descentralització de la vida cultural catalana i el reconeixement, en la memòria de Blanes, d'un autor que hi va viure i que va desplegar-hi la seva obra a partir de les coordenades espacials i lingüístiques de la vila. En aquest sentit no es va trobar el suport a la idea d'una gran exposició a Barcelona que sens dubte hauria tingut més incidència mediàtica, però de realització més que improbable tenint en compte els pressupostos de cultura d'aquests darrers anys. Per altra banda, el format lleuger d'*En el centenari de Marines i boscatges (1903-2003)*, que vaig comissariar jo mateixa, segueix la línia d'exposicions endegada fa uns anys per la Institució de les Lletres Catalanes, i que ha permès poder ser muntada a Arenys de Mar, Girona, Vilanova i la Geltrú i Reus coincidint amb actes i conferències entorn de l'autor en aquestes poblacions on hi ha hagut una àmplia resposta. La incidència en d'altres poblacions o capitals comarcals ens porta a plantejar la discussió sobre la política cultural del nostre Govern: la importància, la poca importància, que donen a la literatura i la relació d'equilibri entre els actes i les exposicions d'àmbit urbà amb d'altres activitats presentades en els altres nuclis culturals, ciutats i universitats de poblacions mitjanes dins de la Catalunya rural. Se'ns dubte, en els darrers anys s'ha produït una separació perillosa entre Barcelona i la Catalunya rural; i, encara més, entre la importància del fet mediàtic i la reflexió rigorosa en cercles d'investigació. També es pot observar un cert paternalisme o franca ignorància sobre el que es realitza fora de la capital.

Torno, però, a reprendre el fil del contingut de les exposicions. La primera, *Joaquim Ruyra. En el centenari de Marines i boscatges (1903-2003)* ofereix un recorregut vital i literari de l'escriptor, amb la reproducció de textos i de fotografies inèdites o poc conegudes i amb material bibliogràfic ubicat en vitrines. Presenta dos discursos que avancen al mateix temps; el primer explica la figura literària en els distints vessants literaris i el segon reproduïx textos significatius de l'obra. S'ha dedicat un espai extens a *Marines i boscatges*, amb plafons centrats en el mar i l'aventura marinera de la Santa Rita, descrita a *El rem de trenta-quatre*, i als estats d'ànim, la por i el desig, propis del gran sensual que va ser Ruyra i que trasllueixen les magnífiques descripcions dels seus relats.

El rem de trenta-quatre: pintura catalana dels segles XIX i XX, així com *El rem de trenta-quatre: Exvots mariners dels Països Catalans* han estat comissariades per Llum Torrents. La primera ha estat una mostra important, molt ben seleccionada, de la pintura catalana de tema mariner a cavall entre els segles XIX i XX, amb quadres de Santiago Rusiñol, Modest Urgell, Eliseu Meifrèn, Dionís Baixeras, Joan Roig i Soler, Joan Brull, Joaquim Sunyer, Joaquim Mir,

1. S'han pogut visitar a Blanes entre el 13 d'abril de 2003 i finals de novembre de 2003. Les exposicions han estat l'eix central d'un programa molt més ampli que ha desplegat l'Ajuntament de Blanes al llarg d'un any natural des del març de 2003, amb visites guiades que també incloïen un itinerari urbà i paisatgístic pels indrets vitals i literaris de l'escriptor.

Alexandre de Cabanyes, Ramon Borrell i Pla, Joan Llimona o Joaquim Vayreda. S'han pogut reunir unes peces importants de la pintura catalana, moltes d'elles no exhibides de feia temps. Pel que fa al conjunt de més de quaranta exvots mariners provinents de Tarragona, Cotlliure, Mallorca, Eivissa, l'Alguer, Alcanar, Canet, Blanes o el Museu Marítim de Barcelona ha constituït la primera mostra al nostre país d'exvots de temàtica marinera, mostra de l'art que recull la devoció popular religiosa, justificada a partir de la presència de l'exvot en la narració més extensa de *Marines i boscatges*, "El rem de trenta-quatre".

L'itinerari pels tres espais ha permès una recreació, rica, matisada i ben contextualitzada de l'imaginari cultural d'ara fa un segle, de l'època més creativa de Ruyra en què simbolisme i impressionisme pictòric són dues formes d'un mateix impuls creatiu. Així s'establia relació entre dues disciplines artístiques molt lligades en l'obra de l'escriptor: escriptura i pintura, amb una atenció especial a la tradició dels exvots mariners. De fet, aquest aspecte centrat sobre la descripció de la realitat de la Catalunya rural d'ara fa un segle és un dels aspectes que s'ha volgut posar en relleu, ben explícita en l'obra de Ruyra a través de la riquesa de les seves imatges visuals, auditives, tàctils, a vegades amarades d'un simbolisme decadent, trist, d'altres més vital, fins i tot sorneguer sobre els personatges de la marina. Cal dir que el mateix Ruyra va practicar la pintura. S'han conservat diversos olis que corresponen a etapes vitals diverses, paisatges i figures que denoten l'interès real de l'escriptor per la pintura, una activitat a la qual l'escriptor no es refereix mai directament. A més a més, entre els segles XIX i XX Blanes s'havia convertit en un nucli cultural notori i atractiu als artistes. Hi anà a viure Joan Roig i Soler (1852-1909), iniciador de la pintura luminista a Catalunya, mestre de Meifrèn, Rusiñol i Casas; també altres pintors com Lluïsa Vidal o Joan Llimona escolliren el passeig de la Mesrança de Blanes com a motiu pictòric. Podríem dir, en resum, que la marina esdevé un tema pictòric important i que Ruyra es convertí en el seu pintor literari. Així ho apunta Llum Torrents en el text del catàleg: "Les coincidències biogràfiques i personals entre l'escriptor i els pintors escollits també han pesat en la selecció de les obres presents (la relació amb Joaquim Vayreda, un mateix tarannà davant la Catalunya rural i marinera de Baixeras...). Tant per a Ruyra com per a una bona part del modernisme plàstic, pagesos, pastors i mariners —la imatge idealitzada de les capes socials populars i la tradició— s'erigeixen en eix vertebrador de la cohesió social i la identitat històrica: la terra, la llengua i el treball" (*Als cent anys de l'eclosió literària de Joaquim Ruyra, Marines i boscatges*: 158).

El material exposat en les tres exposicions ha estat publicat en el catàleg *Als cent anys de l'eclosió literària de Joaquim Ruyra, Marines i boscatges*, editat per l'Ajuntament de Blanes, l'IEC i l'editorial Galerada (2003). Aquest volum, però, imprescindible per a l'avenç del coneixement de Ruyra i dels modernisme, ha tingut una pèssima distribució i no s'ha posat a l'abast del públic en general.²

El segon objectiu del *Centenari de l'edició de Marines i boscatges* ha estat posar les bases per a avançar en els estudis sobre la seva obra. En aquesta direcció, cal dir que s'han organitzat cursos i conferències, s'han elaborat dossiers i escrit articles amb enfocaments ben diversos i nous. En el seu conjunt cal ressaltar-ne tres. En primer lloc, la celebració del *I Simposi Joaquim Ruyra* (Blanes, 29, 30 i 31 de maig de 2003) que va comptar amb la participació d'estudiosos de la majoria de les Universitats dels Països Catalans. Tots els treballs han estat recollits en un volum. En segon lloc, la sessió d'estudi que li va dedicar l'Institut d'Estudis Catalans conjuntament amb l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, *Homenatge a Joa-*

2. Part de les il·lustracions recollides en el catàleg s'han reproduït en el vídeo *La fascinació pel mar* editat pel PEMA del Departament d'Educació i, també, en la pàgina d'autor del web de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

quim Ruyra en el centenari de Marines i Boscatges (Barcelona, 3 de novembre de 2003) que també s'editarà properament i el cicle de conferències organitzat pel professor Xavier Pla de la Universitat de Girona i l'Ajuntament de Girona titulat *Joaquim Ruyra, el petit Tolstoi* (Girona, entre el 5 de novembre i el 10 de desembre de 2003), que també podrem llegir. Crec que la publicació d'aquests tres volums d'estudi és un guany important que permetrà valorar segons els temes i la profunditat del seu tractament, l'interès de Ruyra per part de la comunitat d'estudiosos, investigadors i crítics actuals.

Al llarg de les distintes sessions del *I Simposi Joaquim Ruyra* es va tractar extensament el vessant lingüístic i estilístic de l'escriptor, un aspecte que va aportar informació i documentació inèdita, així com els de contextualització literària, artística i cultural. Pel primer, pel de la llengua, es va aprofundir en l'enfilall de la història de la prosa catalana moderna i contemporània: de Verdager a la seva relació amb el grup de l'Avenç i les seves idees lingüístiques exposades en el *Primer Congrés Internacional de la Llengua* del 1906; de la seva tasca desenvolupada en la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a partir del mes de desembre de 1918 fins pràcticament la seva mort. Aquesta línia d'estudis no havia estat estudiada anteriorment amb tant deteniment i concreció. Permet resseguir l'enorme feina lingüística i filològica que l'escriptor va dur al llarg de la seva vida, percebre el seu mètode de treball, la modernitat de les seves propostes i la insistència en un aspecte nuclear de la creació com és el model o els models de la llengua literària moderna. Les diverses ponències i comunicacions dedicades a aquest aspecte van fer notori l'ascendència de Verdager, però sobretot l'enorme feina realitzada per Ruyra des del punt de vista lingüístic. Un punt conegut, però que, amb la presentació de material nou i amb la valoració dels lingüistes actuals, pren un relleu desconegut fins ara. Del conjunt, cal destacar-ne una nova visió de l'escriptor, amatent a la llengua, treballador infatigable, que hagués merescut una major presència en la fixació del model literari portat a terme per Pompeu Fabra. Per altra banda, es va destacar la presència de Ruyra en el diccionari Joan Corominas. Ja era sabut que Alcover i Moll pràcticament el van buidar en el seu *Diccionari Català-Valencià-Balear* fins a l'extrem que sovint sols el fet que Ruyra recollís un mot o una expressió en la seva obra servia per donar carta de naturalesa al terme lèxic. Aquests aspectes van ser tractats per Pere Farrés, Sebastià Bech, Joan Alegret, Carles Cortès, Modest Prats, Mila Segarra, Joan Ferrer i Costa i jo mateixa.

L'altre aspecte més rellevant va ser la contextualització cultural i literària de Ruyra. Francesc Fontbona, Jordi Castellanos i Albert Balcells el van centrar en el Modernisme; Josep Murgades, durant el Noucentisme i Cristina Badosa i Ramon Farrés el van descriure en la tradició literària posterior, fins arribar a ara mateix amb la lectura que en fan els creadors actuals.

La controvèrsia va ser viva en la taula rodona titulada *L'obra de Ruyra i els escriptors d'avui*. Josep Albanell, Maria Barbal i Jaume Cabré van explicar la seva relació personal amb l'escriptor des que l'havien llegit per primera vegada fins a la darrera lectura amb motiu del *Simposi*. De les seves paraules es despenia l'afecte davant un vell autor conegut, la sorpresa pel retrobament de la seva prosa, el lligam més o menys important amb l'etapa de la pròpia formació literària. I del debat posterior que es va establir amb el públic es poden fer dues altres constatacions. La primera, compartida pels tres escriptors convidats a la taula, que Ruyra havia estat un autor llegit i anotat, d'una manera o altra fins als anys seixanta, una lectura habitual que o es trobava a les biblioteques de les cases o es llegia a les escoles, potser més el Ruyra de *La parada* de 1919 i el de *Les coses benignes*, relat inclòs a *Entre flames* (1928), que no pas el Ruyra de 1903. La segona, expressada entre el públic assistent, que a partir d'un cert moment Ruyra ha deixat de comptar entre els autors de referència, bàsicament per l'aplicació

d'una valoració ideològica que ha llegit la seva obra com a fruit d'un conservadorisme i d'un costumisme rural, allunyat de la sensibilitat urbana que s'ha imposat.

El cert és, però, que en el diàleg de cloenda es va posar en relleu la necessitat de rellegir-lo, de retrobar-lo, d'incloure'l en les lectures escolars i universitàries. Cal constatar aquest redescobriments de l'autor, un redescobriments que he constatat en d'altres aforaments en què s'ha tractat el tema. En aquest sentit crec que cal insistir en dos punts importants i que diversos estudis havien destacat ja fa anys. El primer, que Ruyra vivia en un ambient cristià, en una societat cristiana que retrata i analitza. A *Marines i boscatges* afronta la reflexió moral sobre l'existència i es troba aconduïda per un rerefons cristià propi de l'època que el discurs del narrador integra, però no fa judicis de valor, no pren posicions prèvies tancades; ben al contrari, el personatge-narrador s'interroga sobre l'existència i sovint queda deseparat, desvalgut davant una por primigènia, una mort gratuïta que no sap com explicar, o simplement submergit davant la bellesa del paisatge. Les lectures que s'han fet sense les prevencions referides han descobert un Ruyra sensual, que sap captar els moments més subtils, els canvis momentanis de llum o de color, sap anotar les olors, etc.³ En aquest sentit vull fer esment a dos comentaris que crec que manifesten la modernitat i la necessitat de Ruyra. Per una banda, en rellegir alguns paratges de *Marines i boscatges*, l'escriptora Maria Barbal va establir relació entre les imatges ruyrianes i les imatges oníriques de Salvador Dalí, com a paradigma de la manera de realitzar les associacions mentals en l'era actual, en l'era de la postmodernitat. I va observar els aspectes sensorials lligats a la imaginació, al somni i als malsons, en aquells aspectes que poden ser, alhora, més personals i universals perquè es refereixen a sensacions generals, experimentades pel comú de la gent i, doncs, reconeixibles emocionalment en nosaltres mateixos.

Per altra banda, també vull fer menció a la reflexió del director de cinema Marc Recha entorn del valor simbòlic dels paisatges descrits per Joaquim Ruyra. Quan l'individu —diu Recha— busca la soledat del paisatge per trobar-se i es troba agredit o perdut enmig de la destrucció o manipulació que ha experimentat el nostre paisatge costaner podem, potser, acudir a les descripcions de Ruyra i retrobar-lo a través de la seva evocació. Quan aquests espais vitals han estat destruïts, es pregunta, ¿són encara vàlids, els podem viure a través de la literatura, de la descripció ruyriana? “Perquè l'aglomeració estiuenca al litoral és tal, i la insancible falera constructora arriba a punts d'una hilaritat barroera, que a vegades se'ns fa impossible aixoplugar-nos ni que sigui en un raconet per respirar i exhalar tot el que ens envolta” (Culturas, 65, *La Vanguardia*, 17.9.2003) Apareix així un Ruyra que omple un espai vital humà necessari, un Ruyra “ecologista”, si se'm permet l'expressió com a conseqüència lògica del simbolisme de la descripció dels seus espais. I aquesta és una via clara de retrobament actual amb l'escriptura de Ruyra.

Ja he fet esment de les altres dues cites d'estudis que han congregat estudiosos i estudioses sobre l'obra de Ruyra. Tindrem l'oportunitat de llegir els textos en els volums que es publicuin. Sols voldria destacar el valor de la contribució de Carles Miralles i les diverses intervencions dins el cicle *Joaquim Ruyra, el petit Tolstoi* que van aprofundir les relacions literàries, és a dir en el llegat ruyrià pel que fa a la prosa literària. Ruyra és una baula clara entre Verdaguer i Carner, Sagarra, Pla, Espriu i Rodoreda, i molts altres. La relació amb els citats va ser desenvolupada en el cicle de conferències esmentat i han tornat a situar Ruyra en el centre de la tradició moderna de la literatura catalana.

3. Joan Isart apuntava la coincidència de Ruyra amb el concepte de la *durée* de Henri Bergson, desenvolupada, en el camp de la psicologia en aquells mateixos anys pel filòsof i portat a la pintura per Pidelaserra. (Vegeu Joan ISART, “Bergson, Ruyra i Pidelaserra”, *Serra d'Or*, 527, novembre 2003, p. 43-44.)

S'han generat moltes altres conferències i articles.⁴ En destacaria el fet que Ruyra fos l'escriptor triat per fer-ne la lliçió inaugural del curs de literatura catalana per part de la Universitat Complutense de Madrid i amb el suport de la Llibreria Blanquerna, i l'oportunitat d'acabar amb profunditat la relació Ruyra – Turró en el marc de les *conferències-col·loqui* que organitza l'Arxiu Municipal de Malgrat de Mar i publicat en la revista *Matinals. Quaderns d'història local*, 2 (abril 2004). Pel que fa a articles: el dossier que li va dedicar *Serra d'Or*, núm. 521 (maig 2003), els *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 10 (gener 2004) i, encara dos articles concrets: el primer a càrrec de Teresa Pàmias (*Avui*, 18.8.2003) en què presenta una idea absolutament moderna de Teresa de Llinàs, la dona de Ruyra, que tira per terra la "llegenda negra" o, si voleu, el mite, creat per Josep Pla, i que hem heretat fins avui. Una visió coincident amb els mots que l'historiador Josep M. Pons i Guri, advocat de la parella, també apuntava en els *Quaderns d'Estudis Arenyencs* al·ludits.

Finalment, cal remarcar dues edicions del llibre *Marines i boscatges* aparegudes entre el juny i el setembre de 2004. La primera, que enceta la Nova Biblioteca Selecta del Grup 62, és una reedició en la seva forma original del volum *Marines i boscatges* tal com es va imprimir el 1903; és a dir sense cap modificació lingüística, però tampoc ortogràfica. Té un important valor documental, però perd l'oportunitat de presentar l'obra amb la grafia actual; la segona, presentada per l'editorial Hermes, dins la col·lecció Clàssics Catalans, volum 6, s'adreça a un públic escolar i universitari amb introducció, aparell crític i grafia modernitzada. Per establir el text s'han tingut en compte les edicions de 1903 i 1920 en què hi són esporgats certs, molt pocs, barbarismes i el text és més puntuat.

Voldria acabar aquesta crònica valorativa de l'Any Ruyra, fent referència a un guany no menor que és la descoberta del títol modernista *Marines i boscatges*, un títol suggerent, dual, ambivalent, propi de l'actitud humana d'ara fa un segle i en relació amb la natura. Un títol que havia estat substituït, a partir de 1920, pel de *Pinya de rosa*. Segons justificació del mateix Ruyra en el pròleg de 1920, les raons d'aquest canvi eren marcar el final d'una etapa: "per consolidar i donar fi a la llarga corda de marines i boscatges" que havia anat publicat. Però, segons sembla, darrere s'hi amagava un problema de contracte editorial. Quan el 1920 l'Editorial Catalana va voler publicar l'obra, l'hereu de l'antiga editorial Joventut s'hi va oposar al·legant que Ruyra havia venut tots els drets d'edició i impedit de reeditar el volum de relats amb el mateix títol. Així que Ruyra hi va renunciar per bonhomia i per no endegar un procés judicial llarg que potser hauria retardat massa la nova edició. Així ho explica Joan Draper, periodista arenyenc que coneixia de prop l'escriptor; i continua: "Així va néixer *Pinya de rosa* i es va privar a la literatura catalana d'un nom tan popular i alhora tan nibat de prestigi" (*Recull*, setembre 1958: 21). Draper ho escrivia l'any 1958, en ocasió de celebrar-se a Blanes el centenari del naixement de Joaquim Ruyra; entre els actes significatius d'aquell moment figura l'encàrrec a l'escultor Rebull de fer un bronze amb el personatge de frare Sadurní dels ocells que es troba en el passeig Marítim de la vila. Esperem ara els volums que es publicaran per fer un segon balanç dels estudis realitzats.

25 d'octubre de 2004

4. Cal esmentar la inclusió de l'estudi sobre *Marines i boscatges* tant en el seminari "El gust per la lectura" 2003-2004 organitzat pel Departament d'Educació, amb la creació d'un dossier especial, com en el seminari sobre les lectures de batxillerat a l'Escola d'Estiu 2004 per a professors de secundària (UB., Campus de la Vall d'Hebron, juliol 2004).